

Kelemen János (1943–2024)

Nyelv – filozófia – történet

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.22301>

Kelemen János – barátai, kollégái számára Jimmy – Széchenyi-díjas akadémikus, nemzetközileg elismert, többszörösen iskolateremtő filozófus a történelemfilozófia, filozófiatörténet, analitikus filozófia és nyelvfilozófia mellett az italianisztikában és a magyar Dante-kutatásban maradandó és megkerülhetetlen eredményekkel. Az ELTE BTK Filozófia Intézetének meghatározó oktatója, vezetője. 1999-ben ő indította azt a *Nyelv, jelentés, interpretáció* tanévnnyitó konferenciasorozatot, amelynek keretében az Intézet 2024. október 10–11-én Jimmy-émlékkonferenciát szervezett *Nyelv – filozófia – történet* címmel. A *Magyar Filozófiai Szemle* 2025/2. lapszáma e konferencia előadásából válogatott tanulmányokkal tiszteleg Kelemen János filozófiai munkássága előtt. A konferencia nyomán tervezett online kötet több további megemlékező írással egészíti majd ki e lapszámot.

Orthmayr Imre átfogó, részletgazdag képet rajzol Kelemen filozófiai munkásságáról, azon belül a történelemfilozófiai nézeteiről, elsősorban két korai egyetemi kurzus – *A humán tudományok episztemológiája* és a *Strukturalizmus* – alapján. Orthmayr ábrázolja, ahogyan óráin, írásaiban Kelemen – a legtermékenyebb szintézist keresve – „a filozófiát az egymástól eltérő elméletek közös vállalkozásaként művelte, amelyek együtt érik el a legjobb eredményt”.

Marosán Bence Péter szintén történelemfilozófiai írásában Kelemen közép-utas megközelítését rekonstruálja, ahogyan megértően, ám „óvatos szkepszissel” kezelte a történelmi események mögött mélyebb értelem után kutató transzcendentálfilozófiai felfogásokat, és elkerülte a posztmodern kritikák által implicált teljes relativizmust.

Huoranszki Ferenc három – Kelemen gondolkodásában, óráin központi – témakör kapcsolatát vizsgálja: a tudás lehetősége; a tudás, önismeret és a szándékos kapcsolat; illetve a kultúrára és történelemre vonatkozó megismerés. Mindezeket Giambattista Vico – cselekvést hangsúlyozó – elve mentén térképezi fel: „Verum est ipsum factum”.

Pléh Csaba írása Kelemen korai nyelvfilozófiai nézeteire reflektál – hogyan bírálta Kelemen a nyelv eredendő „társadalmiságára” hivatkozva a generatív nyelvtant és Chomsky (korai) nyelvfelfogását, illetve az etológia „naturalista

emberképét” és a „megismerés természeti elméletét” (Csányi Vilmos korabeli írásaival vitatkozva). Pléh meglátása: a kognitív tudományos kutatások bizonyos fejleményei új kontextusba helyezik és képesek megválaszolni Kelemen egykori kritikáját.

Bárány Tibor, Márton Miklós és Tőzsér János tanulmánya (mintegy folytatva több évtized párbeszédét Jimmyvel az elméleti fogalmak és a valóság viszonyáról, a fikció természetéről) e kérdésre keres választ: mi köze a fikcionalizmusnak a fikcióhoz? A szerzők álláspontja: félrevezető egyes diskurzusokat (például a matematika, a moralitás, a lehetséges világok beszédmódját) fikcionalista keretben értelmezni, mivel a fikcionalista teóriák valójában *nem* mutatják meg, hogy e diskurzusok kvázi-fikcionális természetűek.

George Edward Moore Kelemen egyik fontos szerzője – Ambrus Gergely írása Moore híres erkölcsmetafizikai tézisét vizsgálja. Ambrus megmutatja: a jó tulajdonság természetére vonatkozó moore-i elgondolást nem lehet sem az ún. nyitott kérdés évrre, sem az intuícióna hivatkozva igazolni, ahogy a szerző megkísérelte; mindemellett koherensen illeszkedik Moore kései ismeretelméleti felfogásához, amelynek centrumában a józan ész meggyőződése állnak.

Összeállításunk Kelemen Dante-kutatásaihoz is kapcsolódik: egymás mellett jelentetjük meg a szerző egyik utolsó publikált esszéjét (2021-ben a *Mérce* hasábjain) és egy kéziratát: egy tervezett, de töredékben maradt Dante-monográfia bevezető fejezetét. Mátyus Norbert írásából kiderül: Kelemen a kötetben azt az izgalmas tézist igazolta volna a *Komédia* szoros értelmezése révén, hogy Dante volt az első alkotó, aki kritikai elemzés tárgyává tette a kialakuló kapitalizmus (mint pénzügyi-gazdasági rendszer és mint erkölcsi rend) működését. Mátyus szavaival: „a két rövid írás együtt – az ötlet megfogalmazása, majd a tudományos igazolás megkezdése – Kelemen János tudományos profilját rajzolja elénk”; ám a tézis alátámasztása már a Dante-kutatók következő nemzedékére hárul.

Az *In memoriam* rovatban Zvolenszky Zsófia Kelemen Jánosra 21. század eleji hazai nyelvfilozófiai kötetek és fordítások tükrében emlékezik. Zvolenszky maga is tagja annak az analitikus nyelvfilozófiai szakmai műhelynek, „családnak”, amelyet Kelemen János alapított és amely révén több alaplíró (köztük Grice, Kripke) magyar fordítása megszülethetett.

A *Szemle* rovatban Paár Tamás Tőzsér János: *The Failure of Philosophical Knowledge. Why Philosophers are Not Entitled to Their Beliefs* 2023-ban megjelent kötetét recenzálja. E könyvében Tőzsér továbbgondolja az elmúlt években kidolgozott érveit a filozófálással kapcsolatos szkepticizmus mellett – Paár szerint „egy minden eddiginél kiérleltebb, átgondoltabb és átfogóbb”, s őszintébb módon.

E kötet előkészítéséhez köszönjük Kelemen János özvegye, Bárdos Judit nélkülözhetetlen hozzájárulását.

Ambrus Gergely – Finta Szilvia – Zvolenszky Zsófia